

e-ISSN: 1694-8661

№2(5)/2024, 51-57

УДК: 347

DOI: [10.52754/16948661_2024_2\(5\)_8](https://doi.org/10.52754/16948661_2024_2(5)_8)

ЛИЗИНГ ИШМЕРДИГИНИН КЫРГЫЗСТАНДА УКУКТУК ЖӨНГӨ САЛЫНУУСУ
ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЛИЗИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В КЫРГЫЗСТАНЕ
LEGAL REGULATION OF LEASING ACTIVITIES IN KYRGYZSTAN

Бабаев Нажимидин Имаралиевич

Бабаев Нажимидин Имаралиевич

Nazhimidin Imaralievich Babaev

аспирант, Ош мамлекеттик университети

аспирант, Ошский государственный университет

graduate student, Osh State University

Najim83@mail.ru

ЛИЗИНГ ИШМЕРДИГИНИН КЫРГЫЗСТАНДА УКУКТУК ЖӨНГӨ САЛЫНУУСУ

Аннотация

Маанилүүлүк. Макалада учурдагы лизинг институтунун укуктук жөнгө салынуусу талдоо алынып, анын учурдагы жөнгө салуу өзгөчөлүктөрү, ченемдик бекилиши, ошону менен бирдикте анын Кыргызстандагы аракеттенүүсү талдоого алынган. Кыргызстан рыногунда лизинг ишинин укуктук аспектилери, аларды учурдагы жөнгө салуу абалына баа берүү, анын өзгөчөлүктөрү жана эл аралык укуктагы лизинг ишин, жөнгө салуу каралган. Макаланын максаты Кыргызстандын шарттарында лизинг ишин укуктук жөнгө салуунун пайдалануунун артыкчылыгы жана кемчилдиктерин анын экономикага таасирин аныктоо жана жалпылаштыруу болуп саналат. Макаланын жыйынтыгында лизинг ишинин Кыргызстандын экономикалык шарттарындагы оң таасирлери аныкталып, анын экономиканын өсүшүнө болгон негиздер жалпыланган.

Ачкыч сөздөр: лизинг, эл аралык лизинг, ковенция, мыйзам, укуктук жөнгө салуу, экономика, лизинг компания, лизинг иши, кодекс, лицензия

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЛИЗИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В КЫРГЫЗСТАНЕ

LEGAL REGULATIONS OF LEASING ACTIVITIES IN KYRGYZSTAN

Аннотация

Актуальность. В статье анализируется правовое регулирование действующей лизинговой деятельности, анализируются особенности ее нормативного регулирования, а также ее действие в Кыргызстане. Представлены правовые аспекты лизинговой деятельности на рынке Кыргызстана, оценка современного состояния их регулирования, ее особенностей и регулирования лизинговой деятельности согласно международному праву. Цель статьи – определить и обобщить преимущества и недостатки использования правового регулирования лизинговой деятельности в условиях Кыргызстана и его влияние на экономику. В результате статьи определены характерные особенности правового регулирования и ее положительное влияние лизинга на экономику роль в экономическом развитии Кыргызстана.

Abstract

Relevance. In the article, the legal regulation of the current leasing activity is analyzed, the peculiarities of its normative regulation, as well as its effect in Kyrgyzstan are analyzed. Legal aspects of leasing activity in the Kyrgyz market, evaluation of the current state of regulation, its features and regulation of leasing activity according to international law are presented. The purpose of the article is to determine and summarize the advantages and disadvantages of using the legal regulation of leasing activity in the conditions of Kyrgyzstan and its impact on the economy. As a result of the article, the characteristic features of the legal regulation and its positive influence on the economic role of leasing in the economic development of Kyrgyzstan.

Ключевые слова: лизинг, международный лизинг, конвенция, право, правовое регулирование, экономика, лизинговая компания, лизинговая деятельность, кодекс, лицензия

Keywords: leasing, international leasing, convention, law, legal regulation, economy, leasing company, leasing activity, code, license.

Киришүү

Актуалдуулугу. Акыркы он жылдыктарда финансылык индустриянын өнүгүшү, өлкөлөр ортосундагы коммерциялык операциялардын тынымсыз өсүшү жана экономикалык тоскоолдуктарды жоюу рыноктун жаңыдан аныкталган керектөөлөрүн канааттандыруу үчүн лизинг сыяктуу жаңы ыкмаларды түзүүгө алып келди.

Дүйнөлүк лизинг рыногу эң башынан эле жогорку деңгээлде сегменттелген, лизингдик компаниялар өздөрүнүн улуттук чегинде иштешет. Көптөгөн өлкөлөрдө лизинг улуттук деңгээлде өзүнүн потенциалын толук ишке ашыра алса, эл аралык деңгээлде ал бирдей болгон эмес жана бул кемчиликтин себептеринин арасында финансылык лизингдин укуктук режиминде чоң айырмачылыктар болгору шексиз.

Г.И. Щадов, Е.Ю. Дролованын айтымында: «Акыркы убакта мезгилдүү басма сөздө ишканалардын ишмердүүлүгүнө ресурстарды тартуунун бир түрү катары лизингдин салыштырма натыйжалуулугун аныктоого арналган изилдөөлөр көбүрөөк пайда болду. Жарыяланган эмгектердин көпчүлүгүндө банктык кредит менен лизингге же өздүк каражаттардын эсебинен активдерди сатып алуу менен лизингге сандык же сапаттык салыштырма анализ берилген»[1.с.214-222].

Демек, учурдагы Кыргызстандын шарттарында лизинг институтунун орун алышы жана аркеттениши боюнча суроолорду изилдөө бир топ актуалдуулукка ээ. Ошону менен бирдикте лизингди колдонуу тажрыйбасын Кыргызстандын шарттарында ишке ашыруунун теориялык көйгөйлөрүн чечет.

Изилдөөнүн материалдары жана усулдары; Макаланы изилдөө процессинде эл аралык лизингди жөнгө салуу боюнча тажрыйбасы, улуттук статистикалык комитеттин материалдары, Кыргыз Республикасынын лизинг ишин жөнгө салуучу мыйзам актылары, окумуштуулардын теориялык эмгектери саналат.

Изилдөөнүн усулдары болуп, логикалык, тутумдук түзүмдүк, функционалдык, салыштырма талдоо усулдары колдонулду.

Талкулоо; Лизинг лизингдик кызмат көрсөтүүлөр рыногун өнүктүрүүнүн алгачкы этаптары үчүн мүнөздүү, ал эми лизинг канчалык кеңири колдонулса, экономика ошончолук туруктуу жана лизинг рыногу өнүккөн болуп саналат. Жогоруда айтылгандардын бардыгы лизингдик кызмат көрсөтүүлөр рыногунун өнүгүүсүнүн жалпы траекториясын аныктоого анын акырындык менен өзгөрүшүнө мүмкүндүк берет.

Алгач макалабызда лизинг түшүнүк аппаратын талдоого алууну туура таптык. Азыркы шарттарда көптөгөн чарба жүргүзүүчү субьекттер, анын ичинде кичи жана орто бизнес, алардын ишинин масштабын сактоо жана андан ары өнүктүрүү үчүн өтө чектелген финансылык мүмкүнчүлүктөрү менен мүнөздөлөт, ошондуктан финансылык колдоо жана кошумча экономикалык инструменттер же чечимдер Бул аларга рынокто жана өнөр жайда калууга мүмкүндүк берет» [2.с.20].

Финансылык лизинг – лизинг берүүчүнүн (лизинг берүүчүнүн) белгилүү бир сатуучудан көрсөтүлгөн мүлккө ээлик кылуу укугуна ээ болуу жана бул мүлктү лизинг алуучуга (лизинг алуучуга) акы төлөп берүү боюнча милдеттенмесин караган лизингдин түрү»[3.с.895].

Негизги каражаттарга тиешелүү ар кандай мүлк лизингдин объектиси боло алат. Лизинг келишими төмөнкү талаптарга жооп бериши керек: ижарага алынган мүлктү тандоо укугу жана лизингге алынган мүлктү сатуучу лизинг алуучуга таандык: ижарага алынган мүлк

чарбалык максаттарда гана пайдаланылат: ижарага алынган мүлк лизинг берүүчү тарабынан сатуучудан сатып алынат. ижарага алынган мүлк, эгерде ал ижарачыга ижарага берилсе гана; лизингдин бүткүл мезгили үчүн лизингдик төлөмдөрдүн суммасы бүтүм жасалган учурда баалар менен лизингге алынган мүлктүн толук наркын камтууга тийиш (амортизациянын толук наркы жана жабдууларды пайдалануудан алынган пайданын үлүшү); ижарачы келишимдин мөөнөтү аяктагандан, жабдууларды кайтарып бергенден же келишимдин мөөнөтү узартылгандан кийин калдык наркы боюнча жабдууларды кайра сатып алуу укугун алат.

Изилдөөчүлөр Т. А. Малова, А.В.Кокурин: «Лизинг – лизинг келишимин ишке ашырууга, анын ичинде лизингге алынган мүлктү сатып алууга байланыштуу келип чыккан экономикалык жана укуктук мамилелердин жыйындысы. Негизинен бул өндүрүштү модернизациялоонун жана реалдуу секторду өнүктүрүүнүн стратегиялык максаттарына, чарба жүргүзүүчү субьекттердин кызыкчылыктарына жана рыноктун керектөөлөрүнө жооп берген инвестициялык схемаларды ишке ашырууга мүмкүндүк берүүчү мамилелердин татаал системасы» деп белгилешет»[4.с.26-30].

Демек, жалпысынан алганда, лизинг - бул лизинг берүүчүнүн (б.а., ижарага берүүчү) мамилеси ар кандай конкреттүү мүлктү ижарачыга (б.а., ижарачыга) акы төлөнүүчү пайдаланууга өткөрүп берүү максатында өндүрүүчүдөн сатып алган финансылык ижара. Мындай өз ара аракеттенүү тараптардын: арендага алынган мүлктү өндүрүүчүнүн, ижарага берүүчүнүн жана арендатордун ортосунда өзүнчө комплексти түзгөн бир нече келишимдерди түзүү аркылуу ишке ашат.

Лизингдин эл аралык укуктук аспектиси аркылуу караганыбызда, көпчүлүк укуктук системалар лизингдин табиятын жана экономикалык реалдуулугун этибарга албай, эң ылайыктуу келишимдик фигурага лизингди мажбурлоого аракет кылышкан [5 Электрондук ресурс].

Дүйнө өлкөлөрү айрымдары мындай келишимди жөнгө салуучу мыйзамды чыгарышкан, ал эми бул багытта кадам таштабаган башка юрисдикцияларда судьялар ар кандай чечимдерди алуу үчүн укуктук кодекстерге кайрылууга аргасыз болушкан, ал эми жалпы учурларда укук өлкөлөрү, алардын ар кандай салттары континенттиктен абдан алыс чечимдерге алып келди. Эгерде соодагерлер буга чейин эле улуттук мыйзамдык базаны окуу кыйына турса, ошол эле бытыранды мүнөздөмөлөргө ээ башка өлкөнүн мыйзамдарына кайрылуу андан да кыйына турганы анык болчу.

Мындай изилдөөлөрдүн натыйжасы, адатта лизингдин так натыйжалуулугу жөнүндө жана ошого жараша башкаруу чечимдерин кабыл алууда ресурстарды тартуунун бул формасынын артыкчылыктуулугу жөнүндө корутунду катары калууда.

Эл аралык укукта лизингди жөнгө салуу боюнча аракеттер 1988-жылы эл аралык финансылык лизинг операцияларынын жарандык жана коммерциялык аспектилерин жөнгө салган көп тараптуу Оттава Конвенциясында жыйынтыкталган. Лизинг чөйрөсүндө бирдиктүү эрежелердин топтомун түзүү идеясын ишке ашыруу үчүн жыйырма жылдан ашык эмгек талап кылынды.

Азыркы учурда лизинг көптөгөн өлкөлөрдө туруктуу комплекстүү жөнгө салууга жетише элек келишимдин жаңы түрү катары эл аралык рынокто каржылоонун маанилүү каражаты болуп калды. Юридикалык көз караштан алганда, бул чөйрөдө башкаларга караганда көбүрөөк сезилип жаткан укуктук белгисиздиктин деңгээлин төмөндөтүү үчүн

шайкеш келтирүү үчүн Эл аралык финансылык лизинг боюнча ЮНИДРУА Конвенциясы түзүлгөн.

Конвенция трансчек аралык лизингдик операцияларды карап жаткан тараптар үчүн маанилүү укуктук өнүгүү болуп саналат, ал улуттук чек аралар аркылуу лизингди кеңири колдонуу үчүн өбөлгөлөрдү түздү жана келечектеги улуттук мыйзамдар үчүн үлгү болуп саналат.

ЮНИДРУА Конвенциясынын колдонулуш чөйрөсү 1-6 беренелер менен аныкталат, ага ылайык Конвенция тараптардын - ижарачы менен лизинг берүүчүнүн ортосундагы эл аралык финансылык лизинг келишимин жөнгө салат, алардын ишкердик кылган жерлери ар башка мамлекеттерде болгон учурда, үч тарап келишим түзүүчү мамлекеттер болуп саналат (түз арыз), же эл аралык жеке укуктун нормалары колдонулса, келишим түзүүчү мамлекеттин укуктун колдонууга алып келет (кыйыр колдонуу). ЮНИДРУА Конвенциясынын жоболоруна партиялардын автономиясы, ак ниеттүүлүк милдети сыяктуу принциптердин киргизилиши эл аралык коомчулуктун конкреттүү экенине бекем ишенимин чагылдырат жана кепилдиктер ачык, рынокко багытталган жана атаандаштыкка жөндөмдүү эл аралык экономикалык тартиптин негизи болуп саналат [6.Электрондук ресурс].

Кыргыз Республикасында лизингдик операциялар 2002-жылы “Финансылык лизинг (лизинг) жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы кабыл алынгандан кийин 2003-жылы ишке ашырыла баштаган [7].

Бул мыйзамдын 2-беренеси лизинг түшүнүгүн - лизинг келишимин ишке ашырууга, анын ичинде лизинг предметин сатып алууга байланыштуу келип чыккан экономикалык жана укуктук мамилелердин жыйындысы катары аныктаган.

Ал эми мыйзамдын 8 беренеси лизинг келишими жазуу жүзүндө түзүлөт. Лизинг келишими Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган учурларда нотариалдык күбөлөндүрүлүүгө жана мамлекеттик каттоодон өткөрүлүүгө тийиш.

Лизинг келишиминин олуттуу шарттары төмөнкүлөр болуп саналат:

- аталышы, ошондой эле лизинг предметин айырмалоо үчүн тактап жазуу;
- тараптардын лизинг предметинин сатып алуу жана өткөрүүгө байланыштуу укуктары жана милдеттери;
- лизинг төлөмдөрүн чегерүүнүн тартиби, шарттары жана мөөнөттөрү;
- лизингдин предметин жана сатуучуну тандоочу жакты көрсөтүү.

Ошону менен бирдикте булл мыйзам лизинг операциясына катышчу жактарды, алардын укук милдеттерин жана жоопкерчилигин караган.

Белгилей кетүү керек Кыргызстанда бир гана атайын мыйзам актысы лизингди жөнгө салбай ал комплекстүү бир катар тармактар аркылуу жөнгө салынган.

Кыргыз Республикасынын Граждандык кодесинин 603-беренесине [8] ылайык :Финансы арендасынын келишими (лизинг келишими) боюнча арендага берүүчү арендатор белгилеген сатуучудан ал көрсөткөн мүлктү менчикке сатып алууга жана ушул мүлктү төлөгөн акысы үчүн арендаторго ишкерлик максатка убактылуу ээлик кылууга жана пайдаланууга берүүгө милдеттенет. Мында арендага берүүчү аренда предметин жана сатуучуну тандоо үчүн жоопкерчилик тартпайт.

Финансы арендасынын келишиминде сатуучуну жана сатып алынган мүлктү арендага берүүчү тандай тургандыгы каралышы мүмкүн.

Финансы арендасынын (лизингисинин) айрым белгилери Кыргыз Республикасынын мыйзамдары тарабынан белгилениши мүмкүн деп аныкталган.

Ошону менен бирдикте лизинг келишиминин предмети болуп ишкердик үчүн пайдаланылуучу бардык керектелбеген буюмдар, анын ичинде ишкана жана башка мүлктүк комплекстер, имараттар, курулмалар, жабдуулар, транспорт каражаттары жана башка кыймылдуу жана кыймылсыз мүлк финансылык ижара келишиминин предмети болушу мүмкүн.

Жер участкалорунан, ошондой эле эркин жүгүртүү үчүн мыйзамдар менен тыюу салынган же ал үчүн жүгүртүүнүн өзгөчө тартиби белгиленген мүлктөн тышкары, жаратылыш объекттери лизингдин предмети болушу мүмкүн эмес.

Демек лизинг келишиминин предмети болуп баардык эле объектилер саналбайт.

Кыргыз Республикасындагы лицензиялык-уруксат берүү тутуму жөнүндө мыйзамдын 15-беренесине ылайык Лицензияланууга тийиш болгон иштин түрлөрүнө лизинг иши дагы кирет [9].

КР Улуттук статистикалык комитетинин маалыматы боюнча, 2019-жылы лизингдик иш-аракеттерди 14 компания ишке ашырып, алар жалпы суммасы 1 448,9 млн сомго 566 келишим түзгөн. Мында бардык лизингдик келишимдер финансылык лизинг шарттарында түзүлөт. 2014-2019-жылдар аралыгында лизингдик операциялардын саны 35 пайызга, ал эми ошол эле мезгилде бүтүмдөрдүн көлөмү дээрлик 2,5 эсеге өскөн [10.с 34].

И. А Тарасова; «Лизинг өндүрүүчүлөрдүн жана керектөөчүлөрдүн кызыкчылыктарын эң пайдалуу жол менен айкалыштырууга мүмкүндүк берет. Жакшылап ойлонулган келишимдик келишимдерге ээ болу алдын ала төлөм же күрөө келишими менен бекемделген мамилелер биздин ишибизди так пландаштырууга жана мүмкүн болушунча тезирээк улантууга мүмкүндүк берет өз ара пайдалуу кызматташтыкка мүмкүнчүлүк берет» деп жазат [11.с.129].

Е.Г Зотованын айтымында: «лизингдин кемчиликтери да бар, эң негизгиси лизинг алуучу үчүн лизингдик активдин өздүк же заемдук каражаттардын эсебинен сатып алганга салыштырмалуу баасынын салыштырмалуу жогору болушу. Лизинг келишимин түзүүдө лизингдик компания лизингдик операцияны жүргүзүү үчүн комиссияны алгандыктан, карыздык капиталдын наркы кредитти пайдалануудагыга караганда көбүрөөк болот. Мындан тышкары, ижарага берүүчү мүлктүн эскирүү жана ижара төлөмдөрүн алуу тобокелдигин тартат» [12.с.29].

Демек, учурдагы лизинг ишин Кыргызстанда укуктук жөнгө салуу анын экономикалык маанисин эске алганда укуктук жактан жөнгө салуунун зарылчылыгы орундуу экендигин ачыктады. Ошону менен бирдикте Кыргызстандын укук тутумундагы лизинг ишмердигин жөнгө салууда ар кандай укуктун тамактарын жыймдуу кароо зарыл экендигин шарттады.

Демек, лизинг ишмердүүлүгүн укуктук жөнгө салууда төмөнкү мүнөздүү белгилер орун алган аларга;

- лизинг ишмердиги жүргүзүү боюнча эл аралык жана улуттук мыйзам актылары аракеттенет;

-укуктук жөнгө салууда атайын мыйзам актысы кабыл алынган;

-лизинг ишмердүүлүгү уруксат алынуучу ишмердүүлүктөр катарына криет;

-лизинг ишмердүүлүгү комплекстүү укуктун тармактары аркылуу жөнгө салынган жана негизги мыйзамактысы катары Кыргыз Республикасынын Граждандык кодекси саналат.

Азыркы экономикалык шарттарда лизингди негизги каражаттарды сатып алууга жана жаңылоого багытталган финансылык инструмент катары өнүктүрүү үчүн өбөлгөлөр түзүлдү. Натыйжада, лизингдик операциялардын саны жана көлөмү көбөйгөндүгүн, ошондой эле

колдонуу чөйрөсүнүн кеңейгенин көрсөттү. Ошого карабастан, лизинг ишмердүүлүгүн жүргүзүүнүн тажрыйбасын эске алып, тийиштүү мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү киргизүү зарыл.

Колдонулган адабияттар

1. Щадов Г.И., Дролова Е.Ю. "Основные аспекты лизинговой формы финансирования" iPolytech Journal, №. 1 (48), 2011, С. 214-222.
2. Витман М.Ю., Горшенев А. С., Маковецкая Е. Н.. Экономика и управление. 2022. № 1 (40) С 20
3. Словарь «Борисов А.Б. Большой экономический словарь. — М.: Книжный мир, 2003. — 895 с.
4. Малова Т.А., Кокурин А.В. Лизинговое финансирование и перспективы его развития в посткризисный период // Финансовая аналитика: проблемы и решения. – 2010. – № 18 (42). – С. 26–30
5. Unidroit. URL: <https://www.unidroit.org/fr/current-studies-fr/contrats-de-reassurance> (дата обращения: 14.09.2024).
6. Comment of article 1.1, UNIDROIT PRINCIPLES. 2010. URL: <http://www.unidroit.org/instruments/commercialcontracts/unidroit-principles-2010/> (дата обращения: 01.09.2024).
7. Закон Кыргызской Республики О финансовой аренде (лизинге) В редакции Закона КР от 4 июля 2005 года № 95
8. Кыргыз Республикасынын Граждандык кодекси 1998-жылдын 5-январы 2 бөлүк.
9. Кыргыз Республикасындагы лицензиялык-уруксат берүү тутуму жөнүндө мыйзамы 2013-жылдын 19-октябры № 195
10. Национальный статистический комитет Кыргызской Республики. Кыргызстан в цифрах. Б.2020. С.34
11. Тарасова И.А.. "Финансовый лизинг: практика применения" Стратегия устойчивого развития регионов России, №. 30, 2016, С. 126-129.
12. Зотова Е.Г. Современные аспекты использования лизинга // Научный журнал. 2019. №1 (35). С 29.